

ЗАГРОЗИ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУВАННЯ Й МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

ЛИТВИНЕНКО Денис

Центральноукраїнський національний технічний університет

<https://orcid.org/0000-0003-3101-7107>

e-mail: lytvynenko43@gmail.com

У статті актуалізується та аналізується проблематика управління економічною безпекою підприємств та організацій. Метою дослідження визначено ідентифікацію загроз та узагальнення науково-методичних засад аналізування й моделювання економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Запропонована авторська класифікація загроз економічній безпеці сільськогосподарського підприємства, яка декомпонована на дві складові: внутрішню та зовнішню. Враховано специфіку діяльності різних типів підприємств, зокрема малих фермерських господарств і великих агрохолдингів, оскільки це впливає на характер внутрішніх і зовнішніх загроз. Узагальнено сучасні підходи до аналізування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, що включають ресурсно-функціональний, індикаторний та комплексний методи та констатовано, що єдиної загальновизнаної методики на сьогодні все ще не напрацьовано. Запропоновано вдосконалений підхід, який поєднує ресурсно-функціональний аналіз з адаптивним оцінюванням ризиків, враховуючи кліматичні зміни, ринкові коливання, технологічні інновації та зовнішні загрози. Визначено основні компоненти аналізування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств: ресурсно-функціональний аналіз за складовими, адаптивне оцінювання ризиків, процес реалізації аналізу, використання IT-технологій та інновацій для оперативного реагування. Розроблено модель, яка забезпечує комплексне аналізування стану підприємства та ефективне реагування на загрози. Запропоновано підхід, що формує цілісну систему аналізування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: економіка та управління підприємствами, підприємства, економічна безпека, методологія аналізу, моделювання, менеджмент, стратегічний менеджмент, стійкість, життєздатність, виклики, ризики та загрози.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-18-42>

Стаття надійшла до редакції / Received 25.08.2025

Прийнята до друку / Accepted 12.10.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Актуальність проблеми класифікації загроз та науково-методичних основ аналізу економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є надзвичайно високою, особливо в умовах сучасних викликів і ризиків, з якими стикаються сільськогосподарські суб'єкти господарювання. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств залежить від здатності управлінської системи своєчасно виявляти та ефективно реагувати на внутрішні і зовнішні загрози, що можуть впливати на стабільність їх діяльності, конкурентоспроможність і подальший сталий розвиток. Основою цього процесу є розробка та застосування науково обґрунтованої класифікації загроз, яка дозволяє системно оцінювати зовнішні та внутрішні виклики, що оточують сільськогосподарське підприємство.

Виділення та класифікація загроз є початковим етапом у забезпеченні економічної безпеки, оскільки тільки розуміння їх природи, джерел та можливих наслідків надає можливість для розробки ефективних механізмів захисту та превентивних заходів. Внутрішні загрози, такі як управлінські помилки, дефіцит ресурсів, або низька інноваційна активність, а також зовнішні – зміни в ринкових умовах, природно-кліматичні ризики, правові обмеження тощо – потребують детального дослідження та класифікації для своєчасного виявлення і нейтралізації їхнього впливу на підприємство. Відповідно, класифікація загроз повинна бути комплексною і враховувати різні аспекти ризиків, з якими може стикатися сільськогосподарське підприємство.

Крім цього, для успішного забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно мати чітке розуміння його поточного стану безпеки. Це досягається за рахунок застосування науково-методичних підходів до аналізування економічної безпеки, які дозволяють системно оцінити рівень захищеності підприємства, виявити слабкі місця, визначити пріоритети у розробці захисних заходів. Методологія аналізування економічної безпеки має охоплювати як кількісні, так і якісні методи, що дозволяють комплексно оцінити вплив різних факторів на безпеку підприємства. Таким чином, формування і вдосконалення класифікації загроз та методологічних основ аналізу економічної безпеки є важливим науково-практичним завданням, яке дозволяє підвищити рівень захищеності сільськогосподарських підприємств та забезпечити їхню сталу і ефективну діяльність в умовах змінних економічних, природно-кліматичних та соціальних чинників.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методичні та прикладні аспекти управління суб'єктами бізнесу і забезпечення економічної безпеки підприємств досліджуються в публікаціях таких науковців, як Васильців Т., Лупак Р., Васильців В. [1, С.161-172], Волошин В. І. [2, С.32-51], Дзюбань О. П. [3, С.15-24], Загородня А. С. [4, С.16-22; 5, С.5-8], Маниліч М. І., Штогринець Н. В. [6], Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М. [7, С.25-38], Уразалієв Р. М. [8, С.153-158], Штець Т. [9, с.С.14-19], Рудковський О. В. [10, С.4-8] та інші вітчизняні і зарубіжні вчені.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак, сучасні виклики функціонування та розвитку вітчизняних підприємств потребують нових досліджень і формування нового бачення цілісного механізму забезпечення їх економічної безпеки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є ідентифікацію загроз та узагальнення науково-методичних засад аналізування й моделювання економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У контексті забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств особливо важливо розробити класифікацію, що враховує специфіку аграрного сектору. Це допоможе підприємствам не тільки ідентифікувати і мінімізувати потенційні ризики, але й виявляти нові можливості для зростання і розвитку. Вважаємо за доцільне авторську класифікацію загроз економічній безпеці сільськогосподарського підприємства декомпонувати на дві складові: внутрішню та зовнішню.

Слід також враховувати специфіку різних типів підприємств, таких як малі фермерські господарства і великі агрохолдинги. Відтак можна розширити класифікацію внутрішніх і зовнішніх загроз з урахуванням цих особливостей. Так, для малих фермерських господарств, актуальними слід вважати такі внутрішні загрози, як залежність від локальних ринків (малі господарства вразливі до економічних коливань у регіоні); обмежений доступ до ресурсів (зокрема, технологій, кредитування та інших ресурсів); уразливість до природних катастроф (малі фермерські господарства часто не мають достатньо ресурсів для ефективного реагування на природні катастрофи, такі як посухи або повені). Для великих агрохолдингів внутрішніми загрозами, як правило, є: політичні ризики (великі підприємства можуть бути більш вразливими до політичних ризиків та змін у державній політиці); вразливість до міжнародних санкцій (агрохолдинги, які мають значну частку зовнішньоекономічних зв'язків, можуть стикатися з додатковими ризиками у разі введення міжнародних санкцій).

Ідентифікація загроз слугує, по суті, першим кроком на шляху до аналізу врахування й оцінювання економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Однак, в таких цілях застосовується спектр спеціалізованих методик.

Огляд сучасної наукової літератури з питань методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства, показує, що наразі існує декілька методів для аналізу економічної безпеки підприємства: ресурсно-функціональний підхід, індикаторний (або пороговий) підхід, комплексний підхід, що базується на аналізі ймовірності банкрутства підприємства та ін. Кожен із зазначених підходів в тому числі допомагає оцінити, наскільки ефективно підприємство може протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, забезпечуючи свою стійкість та розвиток.

У контексті ресурсно-функціонального підходу, рівень економічної безпеки підприємства визначається через середньозважену оцінку його складових. Цей метод дозволяє детально аналізувати та інтерпретувати безпеку кожного функціонального аспекту діяльності підприємства. Зауважимо, що в основі ресурсно-функціонального підходу до аналізування економічної безпеки – ефективність використання ресурсів підприємства відповідно до ключових критеріїв. При цьому враховується значущість кожного з функціональних компонент, що впливає на загальний рівень економічної безпеки. Ми вважаємо, що можна було б запропонувати вдосконалений підхід, який інтегрує ресурсно-функціональний метод із адаптивним оцінюванням ризиків. Основною ідеєю цього підходу є не лише ефективний розподіл ресурсів, а й урахування змінного середовища, у якому діє сільськогосподарське підприємство, що дозволяє враховувати динамічні чинники, такі як коливання природно-кліматичних умов, ринку, технологічні інновації та зовнішні загрози, зокрема

чинники війни. Кожен функціональний компонент економічної безпеки – фінансовий, технічний, правовий, інтелектуальний та екологічний – оцінюється з позиції як його значущості для поточного стану підприємства, так і з точки зору потенційного впливу на стійкість у довгостроковій перспективі. Такий підхід дозволяє сільськогосподарським підприємствам оперативно реагувати на виклики та підтримувати сталий рівень економічної безпеки в умовах нестабільності.

Результати узагальнення методичних підходів до аналізу економічної безпеки підприємств виявили відсутність єдиного загальноовизначеного. Хоча узагальнений індикатор може бути корисним для аналітиків, які порівнюють різні підприємства ззовні, він часто виявляється неефективним для внутрішнього використання, коли потребуються більш деталізовані висновки, як щодо стану безпеки, так і її впливу на стабільний розвиток суб'єкта господарювання. Оцінювання економічної безпеки, яке обмежується лише загальнодоступною інформацією, не відображає реального стану речей та може ускладнити ідентифікацію внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці сільськогосподарського підприємства.

Ефективне аналізування економічної безпеки сільськогосподарського підприємства можливе через системний підхід, який розглядає підприємство як цілісну структуру з взаємопов'язаними компонентами. Такий підхід дозволяє всебічно аналізувати внутрішній та зовнішній вплив на сільськогосподарське підприємство, забезпечуючи більш точне і комплексне розуміння можливих ризиків та загроз для їх подальшої нейтралізації і управління. Також оцінка економічної безпеки повинна базуватися на здатності підприємства до стійкого розвитку, яка включає не лише відновлення після внутрішньої кризи, але й здатність розвиватися завдяки наявним конкурентним перевагам.

На основі проаналізованих підходів можливо запропонувати вдосконалений метод, який інтегрує ресурсно-функціональний підхід з адаптивним оцінюванням ризиків, з урахуванням змінних умов діяльності, включаючи природно-кліматичні зміни, ринкові коливання, технологічні інновації та зовнішні загрози. Таким чином забезпечується не лише аналіз поточного стану ресурсів підприємства, але й ефективне реагування на потенційні загрози з зовнішнього середовища (рис.1).

Додамо, що основними компонентами запропонованої моделі слугують:

1. Ресурсно-функціональний аналіз, який включає оцінку ключових складових економічної безпеки підприємства. Кожна з яких аналізується окремо, щоб зрозуміти її вплив на загальний стан безпеки.

2. Адаптивне оцінювання внутрішніх і зовнішніх ризиків, спрямоване на їх виявлення та оцінку, розробку стратегій для нейтралізації потенційних загроз. Цей компонент дозволяє підприємству адаптуватися до змінних умов та підтримувати стабільність в умовах агресивно-динамічного середовища.

3. Процес реалізації аналізу, що включає збір інформації як з внутрішнього, так і з зовнішнього середовища підприємства для повного розуміння ситуації, аналіз даних зі застосуванням статистичних методів та інструментів оцінювання, розробку стратегій ефективного управління ресурсами та мінімізації ризиків, моніторинг і коригування реалізації заходів і програм сільськогосподарського підприємства у сфері забезпечення його економічної безпеки.

4. Використання IT-рішень та інновацій, яке передбачає застосування сучасних технологій, таких як ERP-системи, Big Data та AI, для збору та аналізу великих обсягів даних, що підвищує точність прогнозування ризиків і спрощує процес прийняття рішень.

На нашу думку, запропонований методичний підхід забезпечує цілісну систему аналізування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Інтеграція ресурсно-функціонального аналізу та адаптивного оцінювання ризиків дозволяє сільськогосподарським підприємствам не тільки отримувати детальну картину стану якості і ефективності використання внутрішніх ресурсів, але й адаптуватися до зовнішніх змін. Поєднання IT-технологій додає гнучкості в управлінні, а також забезпечує швидке реагування на нові виклики, що є критично важливим у сучасному мінливому середовищі.

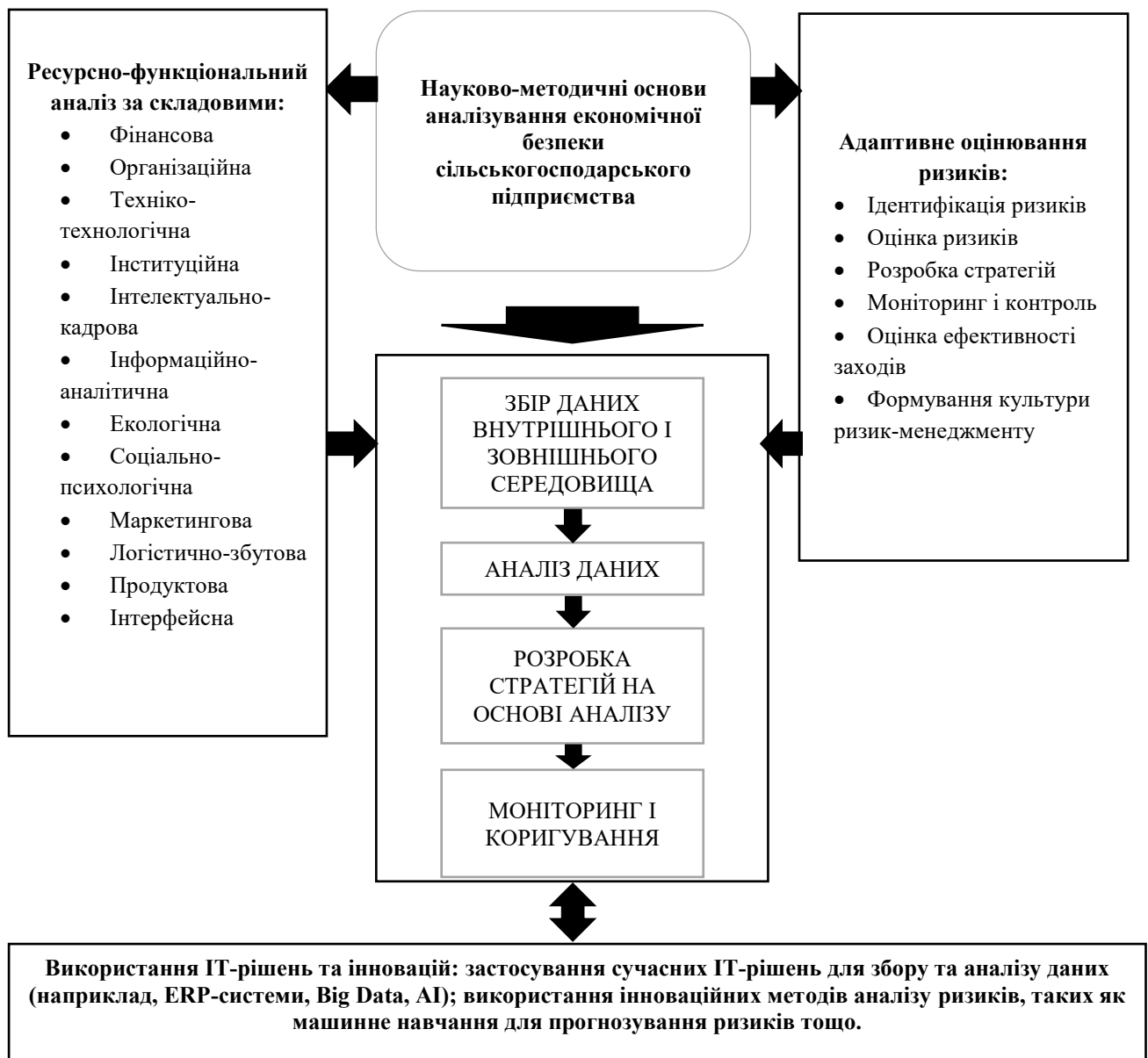

Рис. 1. Науково-методичні основи аналізування економічної безпеки сільськогосподарського підприємства
Джерело: авторська розробка

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Запропонована авторська класифікація загроз економічній безпеці сільськогосподарського підприємства, яка декомпонована на дві складові: внутрішню та зовнішню. Загрози зовнішнього середовища за напрямками формування включають: глобальний ринок, національний ринок, партнери, конкуренти, екологічні зміни, кліматичні зміни, соціальні зміни, технологічні зміни та інновації, війни, глобальні кризи. Загрози внутрішнього середовища запропоновано розподіляти за складовими безпеки: фінансова складова, інтелектуально-кадрова складова, організаційно-управлінська складова, техніко-технологічна і матеріально-технічна складові, інтерфейсна, силова складова.

Також важливо врахувати специфіку діяльності різних типів підприємств, зокрема малих фермерських господарств і великих агрохолдингів, оскільки це впливає на характер внутрішніх і зовнішніх загроз. Для малих фермерських господарств основними внутрішніми загрозами визначені: залежність від локальних ринків збуту, обмежений доступ до фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів, уразливість до природних катастроф, таких як посухи, повені чи інші кліматичні зміни. У великих агрохолдингів основними внутрішніми ризиками виступають: політична нестабільність та чутливість до міжнародних санкцій. Урахування цих відмінностей

дозволяє більш точно ідентифікувати загрози та розробляти ефективні стратегії управління ризиками для кожного типу підприємств.

Сучасні підходи до аналізування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств включають ресурсно-функціональний, індикаторний та комплексний методи, але єдиної загально визнаної методики немає. Запропоновано вдосконалений підхід, який поєднує ресурсно-функціональний аналіз з адаптивним оцінюванням ризиків, враховуючи кліматичні зміни, ринкові коливання, технологічні інновації та зовнішні загрози. Основні компоненти: ресурсно-функціональний аналіз за складовими, адаптивне оцінювання ризиків, процес реалізації аналізу, використання IT-технологій та інновацій для оперативного реагування. Ця модель забезпечує комплексне аналізування стану підприємства та ефективне реагування на загрози. Запропонований підхід формує цілісну систему аналізування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Поєднання визначених складових дозволяє ефективно оцінювати внутрішні ресурси, швидко реагувати на зовнішні зміни та забезпечувати гнучкість управління в умовах нестабільного середовища.

Перспективи подальших досліджень мають зосередитися на розробленні конкретних прикладних рекомендацій в частині реалізації механізму забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильців Т., Лупак Р., Васильців В. Характеристика функціональних складових економічної безпеки сектору інформаційно-комунікаційних технологій України. Економічний дискурс. 2017. № 1. С. 161-172.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. Економіка України. 2021. № 2. С. 32-51.
3. Дзьобань О. П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс : Монографія. Харків : Майдан, 2007. 284 с.
4. Загородня А. С. Сутність та еволюція поняття «економічна безпека підприємства». Український журнал прикладної економіки та техніки. 2022. Т. 7. № 3. С. 16-22.
5. Загородня А. С. Формування механізму управління економічною безпекою підприємств : дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спец. 073 «Менеджмент» (07 «Управління та адміністрування»). К. : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2023. 237 с.
6. Маниліч М. І., Штогринець Н. В. Особливості функціонування форм господарювання в сільському господарстві Карпат. Ефективна економіка. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4396>
7. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : Монографія / Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М. та ін. К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. 432 с.
8. Уразалієв Р. М., Васильців Т. Г. Узагальнення концептуальних основ економічної безпеки підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21 (2). С. 153-158.
9. Shtets T., Lupak R., Vasylytsiv T. General aspects of state policy for the digital transformation of the national economy. International Independent Scientific Journal. 2020. № 20-2. P. 14-19.
10. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Rudkovskyi O. V. Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. Economy and state. 2019. № 5. С. 4-8.

REFERENCES:

1. Vasylytsiv, T., Lupak, R., Vasylytsiv, V. (2017). Characteristics of the functional components of the economic security of the information and communication technologies sector of Ukraine. *Economic discourse*. no. 1. pp. 161-172.
2. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Voloshyn, V. (2021). Strategic imperatives of the state policy of countering hybrid threats and ensuring the economic security of Ukraine. *Economy of Ukraine*. no. 2. pp. 32-51.
3. Dzoban, O. P. (2007). National security of Ukraine: conceptual foundations and worldview meaning: Monograph. Kharkiv: Maidan. 284 p.
4. Zagorodnia, A. (2022). The essence and evolution of the concept of "economic security of the enterprise". *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. Vol. 7. no. 3. pp. 16-22.
5. Zagorodnia, A. (2023). Formation of the economic security management mechanism of enterprises. K. : National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. 237 p.
6. Manylich, M. I., Shtogrinets, N. IN. (2015). Features of the functioning of forms of management in the agriculture of the Carpathians. *Efficient economy*. no. 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4396>

7. Lupenko, Yu. O., Malik, M. Y., Zayats, V. M. (2016). Development of entrepreneurship and cooperation: institutional aspect: Monograph. K.: NNC "IAE". 432 p.
8. Urazaliyev, R. M., Vasylytsiv, T. G. (2011). Generalization of the conceptual foundations of economic security of the enterprise. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. Iss. 21 (2). pp. 153-158.
9. Shtets, T., Lupak, R., Vasylytsiv, T. (2020). General aspects of state policy for the digital transformation of the national economy. *International Independent Scientific Journal*. no. 20-2. pp. 14-19.
10. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Rudkovskiy, O. V. (2019). Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. *Economy and state*. no. 5. pp. 4-8.

THREATS AND SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ANALYZING AND MODELING THE ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

LYTVYNENKO Denys
Central Ukrainian National Technical University

The article highlights and analyzes the issues of managing the economic security of enterprises and organizations. The purpose of the study is defined as the identification of threats and the generalization of scientific and methodological principles for analyzing and modeling the economic security of agricultural enterprises. An authorial classification of threats to the economic security of agricultural enterprises is proposed, which is decomposed into two components: internal and external. The specifics of the activities of different types of enterprises, including small farms and large agroholdings, are taken into account, as they influence the nature of internal and external threats. Contemporary approaches to analyzing the economic security of agricultural enterprises are generalized, including resource-functional, indicator-based, and comprehensive methods, and it is noted that a single universally recognized methodology has not yet been developed. An improved approach is proposed that combines resource-functional analysis with adaptive risk assessment, taking into account climate change, market fluctuations, technological innovations, and external threats. The main components of analyzing the economic security of agricultural enterprises are identified: resource-functional analysis by components, adaptive risk assessment, the process of implementing the analysis, and the use of IT technologies and innovations for operational response. A model has been developed that ensures comprehensive analysis of the enterprise's condition and effective response to threats. An approach is proposed that forms an integrated system for analyzing the economic security of agricultural enterprises. The combination of the identified components allows for effective assessment of internal resources, rapid response to external changes, and ensures management flexibility in an unstable environment.

Keywords: economics and enterprise management, enterprises, economic security, analysis methodology, modeling, management, strategic management, sustainability, viability, challenges, risks and threats.